

A fogva tartottak díjazása

Az új büntetésvégrehajtási jogszabályokban ismételten megfogalmazódott, hogy biztosítani kell a fogva tartottak munkáltatását. A társadalmilag is hasznos munka végzése a szabadságvesztés büntetést töltőknek kötelező, ugyanakkor nevelésük egyik eszköze is.

A fizikai és a szellemi képességek fenntartását és fejlesztését szintén a munkavégzés segíti elő. Nem kis része van abban sem, hogy a szabadulás után az elítélt vissza tudjon illeszkedni a társadalomba.

A díjazásról szóló intézkedések az 1979. évi 11. számú tvr-ben és a 8/1979 (VI. 30) IM számú rendeletben található.

A végzett munka értékének tükröződnie kell a bérezési rendszerben. A kifizetett díjak és a teljesítmények összhangja érdekeltségi feltételeken alapszik. Erre azért van szükség, hogy a fogva tartott is érezze, hogy ha többet dolgozik, többet keres.

Komoly ösztönző, hogy a letéti pénz egy meghatározott részét a belső boltban elvásárolhatja, illetve a család anyagi támogatására fordíthatja.

A foglalkoztatás alapvetően intézeti vagy vállalati szervezésben (vállalati és költségvetési munkáltatás) történik. A gazdálkodási rend különbsége eltérő díjazási feltételeket jelent.

A bv. ipari vállalatok gazdálkodásában a központi bérszínvonal szabá-

lyozási rendszert, a mezőgazdasági vállalatoknál a mezőgazdasági nagyüzemekre meghatározott bérgazdálkodási szabályokat alkalmazzuk.

A költségvetés területén bérszínvonalhoz kötött bértömeg-gazdálkodást folytatunk, a bérfejlesztés mértékét évenként határozzuk meg.

A büntetésvégrehajtás vállalatainál és a költségvetésnél foglalkoztatott fogva tartottak munkadíja az V. ötéves tervidőszakban, valamint az azt követő években az alábbiak szerint alakult: A bv. vállalatoknál a nagyüzemi keretek között foglalkoztatott fogva tartottak munkadíja az V. ötéves tervidőszakban 1975-höz viszonyítva 33,9 százalékkal emelkedett. Az 1975-ben 1492 forint havi átlag munkadíjakat (az ipari vállalatoknál 1530 forint, a mezőgazdasági vállalatoknál 1428 forint) 1980-ra a tervidőszak záró évére az iparban 2007 forintra, a mezőgazdaságban 1927 forintra, a büntetésvégrehajtási szinten 1999 forintra fejlesztették a bv. vállalatok.

1981-ben mind az ipari, mind a mezőgazdasági vállalatok – az 1976–1980 között végrehajtott évenkénti bérfejlesztésnél – alacsonyabb mértékben 5,2 százalékkal emelték a munkadíjakat. Ennek oka a szabályozórendszer változása, valamint az, hogy a megnövekedett népgazdasági terhek miatt nem nyílt lehetőség a munka-

díjak emelésére. Az 1981-ben a havi munkadíjak átlaga az iparban 2110 forint, a mezőgazdaságban 2039 forint, bv. vállalati szinten 2103 forint volt.

A bv. intézeteknél a költségvetési rendszerben intézetfenntartási és központi ellátási munkákon foglalkoztatott munkadíja 1975. évhez viszonyítva 41,9 százalékkal növekedett, 1980-ban a havi munkadíj átlaga 1621 forint volt.

A költségvetésben foglalkoztatott munkadíját 1981-ben is a bv. vállalatoknál nagyobb mértékben – 11 százalékkal – fejlesztettük annak érdekében, hogy a korábbi években kialakult bérfejlés csökkenjen. A nagyobb arányú bérfejlesztés eredményeként az intézetfenntartási és a központi ellátási munkáltatásba bevont fogva tartottak munkadíja így elérte az 1802 forintot.

A munkadíjaknak 1982-ben az iparban 3,5 százalékos, a mezőgazdaságban 4 százalékos mértékű növelésével számoltunk. Az ipari vállalatoknál átlagosan 2184 forint a célgazdaságoknál 2121 forint bv. vállalati szinten 2181 forint összegű munkadíjat terveztünk.

A fiatalok elítéltek bérhelyzetének javítására – a korábbi évekhez hasonlóan – az átlagosnál nagyobb mértékű (5,2 százalékos bérfejlesztést határoztunk meg. A mezőgazdasági vállalatoknál dolgozó fogva tartottak munkadíjának az iparban foglalkoztatottak munkadíjához közelítése érdekében a kezdvevényezett bérfejlesztésen felül további 1,5 százalékos emelést terveztünk. Ez önerőből – adózási kötelezettség mellett – valósulhat meg.

A büntetésvégrehajtás vállalatainál foglalkoztatott fogva tartottak 1982-ben az átlagos havi munkadíja 2183 fo-

rint. Az ipari vállalatoknál foglalkoztatottak munkadíja 2182 forint, a mezőgazdaságban dolgozók munkadíja 2184 forint. A büntetésvégrehajtási szinten a fogva tartottak munkadíja mind az iparvállalatoknál, mint a célgazdaságoknál meghaladja a tervezett szintet.

A költségvetési munkán dolgozók részére 1982-ben a bérfejlesztésre – a PM által jóváhagyott – az előző évi kereset 4 százalékat terveztük. A tervezetten felül 54 forint munkadíjnövekedést értünk el. Ezt a különböző pótlékok (műszak, túlórapótlék stb.) összegének növekedése eredményezte.

A bv. vállalatoknál foglalkoztatottak munkadíjszínvona mintegy 16 százalékkal haladja meg a költségvetési rendszerben foglalkoztatottakét. A szakmunkásoknál 35,6 százalékkal, betanított munkásoknál 30,9 százalékkal, a segédmunkásoknál 7,4 százalékkal magasabbak a bv. vállalati munkadíjak.

A bv. vállalatok és az intézetek eltérő bérfejlesztési lehetőségei miatt kialakult béraránytalanságok szükségessé teszik, hogy – a lehetőségek függvényében – a költségvetésnél foglalkoztatottak munkadíját a vállalati munkadíjaknál nagyobb mértékben növeljük. Ezt úgy tervezzük, hogy az azonos kategóriákban, azonos körülmény esetén a munkadíjak közelítsenek egymáshoz és csak az indokolt különbségek maradjanak fent.

A nagyüzemi munkáltatásba bevont fogva tartottak munkadíj-növekedése 1976-tól dinamikájában követi a bv. vállalatok szabad munkavállalóinak jövedelemváltozását. Ebben lényeges szerepe van annak, hogy a fogva tartottak díjazási rendszere az általános bérezési szabályok megtartásával kerül meghatározásra. Ezt a törekvést szol-

gálta a polgári vállalatokkal azonos mértékű műszakpótlék a munkaközi szünetre járó díjazás bevezetése is.

A fogva tartottak anyagi érdekelt-ségében a munkadíjnak tulajdonítunk elsődleges szerepet. Az ebben rejlő ösztönző erőt más anyagi jellegű elismerések nem, vagy csak részben képesek megnyugtatóan pótolni. A nyereségből, a vállalati eredményekből származó érdekelt-ség fontos eleme a fogva tartottak anyagi érdekelt-ségének, de a jövedelmen belüli részaránya és nagysága kevés ahhoz, hogy a teljesítmények erőteljesebb emelésére ösztönözzön.

Az érdekelt-ségi rendszeren belül a bérek elsődleges szerepét támasztja alá az is, hogy a vállalati nyereségből származó elismerésekre általában az év végén kerül sor — ekkor már a fogva tartottak nagy része büntetését letöltötte, illetve szabadult —, ezért a feladatok teljesítésére irányuló anyagi elismerésnek ez a formája csak szűk körben hasznosítható.

A fogva tartottak termelési eredményekhez kapcsolódó érdekelt-ségét 1983. évben a jelenleginél fokozottabban kívánjuk biztosítani. Ennek érdekében 500–1000 forint jutalom kifizetését tervezzük az évi pihenőidő kiadásával egyidőben a vállalatnál egész évben dolgozó elítéltek részére.

Tapasztalataink szerint a büntetés-végrehajtási vállalatoknál foglalkoztatott fogva tartottak munkadíjjal történő ösztönzését hátráltatja az, hogy nem kielégítőek az egyes bérkategóriák átlagbérei közötti arányok, a bérekben nem jut kifejezésre a magasabb képzettség, a szakmai ismeret, a kedvezőtlenebb munkakörülményi fokozat, a kategória bértételek beállási szintjei jelentősen eltérnek egymástól, alacsony a magasabb szintű munkák anyagi elismerése. A bv. vállalata-

toknál a jelenleg alkalmazott besorolási bértételek átlaga óránként a segéd munkásoknál 9,38 forint, a szakmunkásoknál csak 13,60 forint.

Az eltérések még inkább megmutakoznak az egyes szakképzettségi kategóriákon belül alkalmazott bértételeknél. A segédmunka kategóriában például a normál erő kifejtés és a normál munkakörülmény mellett végzett munkáknál alkalmazott bértételek óránkénti átlaga 8,66 forint, míg a nagy erő kifejtést és különösen kedvezőtlen munkakörülmények között végzett munkáknál csak 13,00 forint. Ezeknél a munkáknál a felső órabér 17,50 forint.

A büntetés-végrehajtásnál a korábbi években folytatott bér-gazdálkodási tevékenységet a bv. vállalatok közötti különbségek kiegyenlítése jellemezte. Ez áttételeződött a vállalatokon belüli bérezési gyakorlatra és erősítette a teljesítményektől független bérezést, az időbären alapuló bérforma széles körű elterjedését (becslésünk szerint az időbéres órák aránya vállalati és telephelyi szóródással átlagosan 40–45 százalék). Természetes következménye, hogy nem érvényesül kielégítően a bérek ösztönző hatása, nem fejeződik ki a végzett munka mennyiségét és minőségét is tartalmazó egyéni teljesítmény. A munkatermelékenység növelése érdekében mindazokon a területeken, ahol a reális feltételek adottak, teljesítményen alapuló bérezési formák bevezetése szükséges.

A korábbi években végrehajtott bér-emelések ellenére a fogva tartottak munkadíj-színvonala nem éri el az azonos ágazatba tartozó polgári vállalatokét. Az elmaradás oka az is, hogy a fogva tartottak által végzett munkák többségében segéd-, illetve egyszerű betanított jellegűek, ezekhez pedig alacsonyabb bértételek tartoz-

nak. A büntetésvégrehajtási vállalatoknál 1982-ben a segéd munkák részaránya 33,4 százalék, az egyszerű betanított munkáké 41,9 százalék, míg a szakmunkák részaránya csak 4,5 százalék.

A költségvetési rendszerben foglalkoztatottak 39 százaléka segéd-, 37 százaléka betanított- és 24 százaléka szakmunkás helyen dolgozik.

Az 1982. évre tervezett bérfelállítás végrehajtása biztosította, hogy a fogva tartottaknál valamennyi munkához, illetve munkakörhöz megállapított besorolási bértétel elérje a fizikai foglalkozásúak bércategóriáinak első határát. Az 1982. április 1-től hatályos személyi besorolások szerint az egyes bércategóriákban a beállási szint 0–54 százalék között változik.

A fogva tartottak bérgazdálkodási tevékenységét a fokozottabb bérfel-

lesztési törekvés jellemezte, amelynek eredménye, hogy minden korábbi időszaknál jobban emelkedett a keresetük. A törekvések ellenére mégsem sikerült az átlagbéreket a reális szintre hozni. Ez a helyzet annak ellenére alakult így, hogy esetenként ez országos, illetve az egyes iparágakkal azonos mértékű bérfelállításokat hajtottunk végre.

Az elmaradást döntően az okozta, hogy a büntetésvégrehajtási vállalatoknál a bérfelállítás összege mindig alacsonyabb volt a kisebb átlagbérek miatt.

Már készül a büntetésvégrehajtás munkáltatásának fejlesztési koncepciója, mely hosszú távra megfogalmazza feladatainkat, s ezen belül a fogva tartottak díjazásának további irányvonalát is.

Kaliczky József